

forrás: Pytheas Könyvmanufaktúra honlapja

<http://konyvmanufaktura.hu/termek/kazinczy-ferenc-kazinczy-utja-pannonhalmara-esztergomba-vaczra-borkotesben/>

Kováts Dániel Kazinczy Ferencről és az Útja Esztergomba... című művéről

Kazinczy Ferenc (1759-1831) a magyar irodalom történetének egyik nagy hatású személyisége, akinek minden megszólalása figyelmet keltett kortársai körében. Tekintélyét korán megalapozta: harmincévesen folyóirataival ő teremtette meg a magyar irodalmi életet. Kezdeményezése ugyan megakadt, hiszen 1794 decemberétől 1801 júniusáig a jakobinus mozgalommal való leszámolás egyik áldozataként börtönt szenvedett, 1806 nyarától azonban Széphalmon épített otthonából levelezésével újrakötözte az írók közötti kapcsolathálót. A stílus, az ízlés reformátora volt, aki szenvedélyes elkötelezettséggel hitt abban, hogy nyelvünk megújításával gazdag nemzeti kultúrát teremthetünk.

1808-ban megírta pályaművét "A magyar nyelv polgári nyelvvé emelése felől", amely ugyan életében kiadatlan maradt, de a kéziratos másolatokban megismert részletek alapján mégis alapul szolgált az írotársak mozgósításához. Abból indult ki, hogy "A hazai nyelv a nemzeti szeretetnek legszorosb kapcsa", kimutatta, hogy a magyar nyelv elhanyagolása gátolja az ismeretek elterjedését, a tudomány művelését; majd pedig irodalmunk történetének áttekintésével, költői példákkal szemléltette anyanyelvünk értékeit és lehetőségeit. 1811-ben "Tövisek és virágok" címmel kiadott epigrammaival heves harcot indított el a hagyományhoz ragaszkodó ortológusok és a szóújító neológusok között. Éles nyilatkozatok, gúnyiratok jelentek meg mindkét tábor részéről, míg kialakult a közmegegyezés, amelyet Kazinczy is nagyban elősegített 1819-ben megjelent "Ortológus és neológus nálunk és más nemzeteknél" című elmélyült tanulmányával. Ebben elismerte mindkét fél jó szándékát: "A nyelv egyik legfőbb kincse, egyik legfőbb dísz a nemzetnek, s a nemzeti léleknek mind igen szép képe, mind hív fenntartja s ébresztője. Érti ezt mind az egyik fél, mind a másik, s szereti a nyelvet szent hazafisággal; abban hasonlanak meg, hogy míg az egyik azt elváltozásától s elkorcsosodásától félti, a másik annak elváltozását azaz haladását még óhajtja is". Meggyőzően fejtegeti, hogy az élő népek nyelve mindig is változott és változni fog, hogy a nyelvnek több stílusrétege van, s színességét kár lenne feláldozni valamiféle egységesítő szándékból. Véleménye szerint az irodalmi nyelvben mindaz szabad, amit a nyelv ideálja megkíván, a magyar nyelv szokása és törvénye nem tilt, és amit a klasszikusok által nevelt ízlés ajánl.

A gyakori polémiák ellenére Kazinczy szavára írotársai mindig figyeltek. S bár az új pesti irodalmi központtól távol élő írónak 1823 után egyre határozottabban érezkelnie kellett, hogy az általa képviselt és támogatott klasszicista irányt a romantika téma- és formavilága váltja föl, nem vonult vissza sértődötten, nem zárkózott el új hatások befogadásától. Sőt: amennyire tehetette, bekapcsolódott az Akadémia szervezésébe, feladatokat vállalt, alkotott. Ennek bizonyossága ez a most újra kiadott műve is, amelyben beszámol Pannonhalmára, Esztergomba, Vácra tett utazásának élményeiről.

Kazinczy Ferenc személyisége

Egyik meghatározó vonása a környezete iránti nyitottsága, érzékenysége volt. Az eléje táruló természeti tájak, a megismert emberek, a látókörébe kerülő művészeti alkotások, a kezébe vett könyvek érdeklődést, kíváncsiságot keltettek benne, s benyomásait igyekezett azonnal rögzíteni. Tízévesen a szepességi Késmárkon töltött egy évet, hogy elsajátítsa a német

nyelvet, és már ott mint “Pályám emlékezete” című önéletírásában megvallja – elbűvölték a “gyönyörű rétek; a városhoz közelre emelkedő óriás Táttra csúcsai”, szívesen járt templomba “mert ott képeket leltem és muzsikát”, s egy házigazdája által ajánlott német regényből kapott “még több kedvet az olvasásra”. 1769 és 1779 között a sárospataki református kollégium diákja volt, itt a könyvtár adta számára az egyik legfőbb élményt: az önművelés lehetőségét. Innen indult nagybátyjával első bécsi útjára. Útközben – jellemző módon – Pesten könyveket vásárolt, s Bécsig olvasással töltötte az időt. Ott a Belvedere képei ragadták meg leginkább. Láta imádkozni Mária Teréziát; bejutott a nagyra becsült író, Bessenyei György dolgozószobájába.

Kassai, eperjesi, pesti törvénygyakorlat után Kassán telepedett le, ahol irodalom-szervezői hajlamait először élhette ki. Itt közölte folyóiratában első útirajzait (Miskolcra Kassára; Kassa; Eger; Füred, Veszprém). Többször járt Bécsben, Pesten, Budán, ahol alkalma nyílt megtekinteni és lerajzolni, később részletesen leírni a Szent Koronát. Fogolyként Buda, Brünn, Obrovic, Kufstein és Munkács börtöneit járta meg, de rabláncon is olvasott, írt, rajzolt, amikor tehetett. A “Fogságom naplója” ad erről irodalmi értékkel megrajzolt képet az utókornak.

Széphalom, Lőcse, Sopron, Komárom, Pest, Pozsony, Bécs

Széphalmon a maga tervezte kúriájában, családja körében végre megnyugodhatott. Bár anyagi gondjai miatt viszonylag ritkán hagyhatta el otthonát, ahol hét gyermekét nevelte, szívesen indult új utakra, mert azoktól emberi-szellemi gyarapodást remélt. Szepességi útja során például Lőcséről ellátogatott Hotkócra, hogy megtekintse Csáky gróf messze földön híres angolkertjét, amelyről aztán részletesen beszámolt barátainak. Debrecenben sem mulasztotta el megtekinteni az új fűvészkertet. Pest, Pozsony, Bécs volt 1808-ban úti célja, de alkalmat talált rá, hogy közben Sopronba, Pozsonyba, Komáromba betekintsen. Bécsbe eljutott 1810-ben, 1812-ben is, ekkor útközben Pesten Donát Jánossal megfestette arcképét. 1815-ben ismét Pest és Bécs az úti cél, és szívesen tett kisebb kitérőket, hogy barátait lássa. Nagy élmény volt számára 1816-ban erdélyi útja, amelynek eseményeit és tanulságait az “Erdélyi levelek”-ben foglalta össze.

Nyolc esztendővel később (1824-ben) látogatott újólág Debrecenbe, majd Eperjesre vitték peres ügyei. Tizenhárom évi szünet után 1828 tavaszán hónapokat töltött Pesten, megcsodálta, mennyit gyarapodott közben a város. Pest több neves helyét leírta, megismerkedett Ferenczy Istvánnal – aki megalkotta az író mellszobrát -, Széchényi Istvánnal, Kisfaludy Károllyal, Bajza Józseffel; találkozott írotársaival, köztük Vörösmartyval, Kisfaludy Sándorral, Guzmics Izidorral, Fáy Andrással, részt vett a Magyar Tudós Társaság előkészítő ülésein. A következő három évben is viszonylag gyakran sor került hosszabb-rövidebb pesti tartózkodásra, s 1829-ben eljutott többek között Pécelre, 1830-ban Egerbe.

1831 februárjában indult utolsó nagyobb utazására, hogy Pesten újra részt vegyen az akadémiai tanácskozásokon. Innen tett látogatást áprilisban Győrbe, Pannonhalmára, Esztergomba, ott írta meg frissiben útirajzát. Júniusban Balassagyarmaton, Pöstyénen, Losoncon, Tornalján, Miskolcon át tért haza, s erről az utazásáról is megírta hangulatos beszámolóját. Otthon már a kolerajárvány réme fogadta, június 30-án le is zárták az utakat Sátoraljaújhely körül, s augusztus 23-án maga Kazinczy is e kór áldozata lett.

Pannonhalma, Tata, Esztergom, Visegrád, Vác

1831. április 7-én hajnalban szállt hajóra, hogy azon Győr alá eljusson, s onnan folytassa útját a régóta látni vágyott Pannonhalma felé. Tudósítása elsődlegesen feleségének szólt, akitől két hónapja köszönt el, hogy a kultúra és az irodalom ügyeiről tanácskozzon Pesten; a megírt tényanyag és gondolatsor azonban közérdekű, ezért is döntött úgy, hogy nyomtatásban közzé teszi. Érdeklődése mindenre kiterjedt. Részletesen leírta az első és egyetlen dunai gőzhajót a kazántól a vendégszobákon át a konyháig és az étlapig. Eszébe jutott 1800 nyara, amikor rabként hajón szállították Kufsteinből új börtöne, Munkács felé.

Jól érezte magát a hajó utasai közt, be is mutatja néhány útitársát. Látt a hajóról a visegrádi vár romjait, Baróti Szabó Dávid sírkeresztjét, Komáromban kezét szoríthatott Czuczor Gergellyel, majd Gönyű alatt csónakra szállt, hogy partot érjen. Két órás kocsizás után jutott a győri bencések házához, ahol igaz barátsággal fogadták. Másnap reggel rövid sétát tett a városban, de kilenckor már szekérre ült, hogy mielőbb Pannonhalmára jusson kedves barátjához, Guzmics Izidorhoz. Útközben kísérője megmutatta neki a nevezetes győri csata színhelyét, ahol 1809. június 14-én Napóleon serege legyőzte a magyar nemesi felkelőket. Kazinczyt ez az esemény különösen érdekelte, hiszen barátjával, Desseffy Józseffel együtt ő tervezte meg az itt elesett zempléni vitézek 1821-ben felállított sátoraljaújhelyi emlékművét.

“Pannonhalma mintegy trónon lebeg az alatta ellapult síkon”, mutatja be az ősi bencés monostor látványát, ahol ebédre várták, s ahol ebéd után baráti beszélgetésre gyűltek össze néhányan, s boldogan írta le: “láttam, hogy itt gondolkozó, tanuló, meleg lelkek közt vagyok”. Kedves barátjával, Guzmics Izidorral sétát tett a kolostor híres kertjében, találkozott Horvát Endre pázmándi plébánossal, az Árpádiász írójával, megcsodálta a pénzek gyűjteményét, a természettudományi múzeumot, a levéltár és a könyvtár kincseit, a festményeket és a szobrokat, s kedvét lelte az esti meghitt beszélgetésekben.

Három és fél napos pannonhalmi tartózkodás után Tatára vitte útja, ahol megnézte a várat, a kertet, a rézmetszetek gyűjteményét, s ment tovább Esztergomba. Addig csak a hajóról, a Duna felől vagy képekről látta ezt az érseki székvárost, most közelről tanulmányozhatta a vár maradványait, az épülő bazilikát, és régi barátja, Rummy Károly kalauzolása mellett a bibliotékát. Itt olvashatunk egy kis kitérőt az akkori irodalmi viszályokról, itt fogalmaz meg Kazinczy meglehetősen kemény kritikát ifjabb író társairól.

A mai olvasó nehezen tudja megérteni Rummy felháborodását az írók között dúló “undok pör” miatt, vagy azt, miért írja Kazinczy: “a párducos Árpád tömjénezőitől borzadok”. Irodalomtörténetünk a nemzedék- és ízlésváltás egyik eseményeként ítéli meg az ún. Conservations lexikon-pört. Egy pesti könyvtáros, Wigand Ottó 1830 elején közzétette lexikonkiadási tervét, amelyet megalapozatlansága miatt kemény kritikával illettek az ifjabb írók. A vállalkozás egyik kigondolója, Döbrentei Gábor – megriadva Bajza József éles kritikájától – a nagy tekintélyű Desseffy József grófot vette rá kezdeményezése védelmére. Ekkor azután a gróf került a bíráló közép pontjába, s Bajza megfogalmazta az irodalomnak a nemesi előjogoktól való függetlenségét, mondván: “szavai egyedül azért, mert grófi szavak, még nem fognak hitelt nyerni”. 1831 elején Bajza szerkesztésében kiadták a Kritikai Lapok első számát, amelyben tovább küzdöttek az irodalom “demokratizálásáért”, a rendszeres irodalmi bíráló jogáért. A szerkesztő kimondta: “A polgári pártok, belháború, veszedelmei a nemzetnek; az írói lázadások el-lenben célirányosabb eszközei a tudományos haladásnak.” Bajza megnyilatkozásaival kapcsolatos Kazinczy irodalmi kitérője. Árpád tömjénezőinek pedig az új romantikus nemzedék néhány tagját tekintette, akik körében a történelmi – azon

belül elsősorban a honfoglalással kapcsolatos – események megéneklése túlzottan is divatba jött.

A Duna szűk völgyében, Visegrád alatt vezetett tovább Kazinczy útja Vác felé. Ott április 15-én a püspöki lak és kert meg a templom megtekintése volt az első dolguk, s bizony a falképek kiváltották az író nemtetszését. Meglátogatták az irgalmasok rendházát, a siketnémák intézetét, s az itt szerzett kedves élménnyel zárul az útirajz. Kazinczy másnap már Pesten volt, azután Szemere Pálhoz Pécelre húzódott vissza néhány napra. Ott írta meg úti élményeit április 21-22-23-án, s egy hét múlva Landerer nyomdájából kikerült az 58 oldal terjedelmű kész könyvecske.

Kazinczy később elkészítette útleírásának rövidebb változatát is, ezt – az író több más útirajzával együtt – 1839-ben tette közzé Bajza József és Toldy Ferenc Kazinczy egybegyűjtött eredeti munkáinak második köteteként. Kazinczy úti élményeinek legteljesebb kiadása Busa Margit szerkesztésében 1995-ben jelent meg. Írásai az utazó tudatosságát tükrözik; Kazinczy azt vallotta, az útirajzokat úgy kell megalkotni, “hogyminden sor valami újat mutasson, mint a legelőször látott környezet mutat a valóban utazóknak.” Ehhez tartotta magát. Élményt, ismeretet, tanulságot közvetített olvasóihoz, ez teszi könyvét ma is vonzóvá.